

dr hab. Tomasz Orłow
dziedzina: sztuki muzyczne
dyscyplina artystyczna – instrumentalistyka

Katowice 8. 12. 2019 r.

Zleceniodawca recenzji

Akademia Muzyczna im. I. J. Paderewskiego w Poznaniu, Wydział Instrumentalny, pismo z dnia 7 listopada 2019 roku, zlecenie podjęte na podstawie ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595 ze zmianami Dz. U. z dnia 27.07.2005 roku Nr 164, poz. 1365, art. 14 ust. 2 pkt. 2).

Dotyczy

Uchwały nr 3/II/2017/2018 Rady Wydziału Instrumentalnego Akademii Muzycznej im. I.J. Paderewskiego w Poznaniu z dnia 23 października 2017 roku w związku z wnioskiem **Pana mgr. Filipa Presseisena** w sprawie wszczęcia przewodu doktorskiego na stopień sztuki muzycznej w dziedzinie sztuk muzycznych w dyscyplinie artystycznej instrumentalistyka i wyznaczeniem promotora pracy doktorskiej, Pani prof. dr hab. Elżbiety Wiechowicz-Karolak.

- liczba uprawnionych członków Rady Wydziału 20
- na posiedzeniu obecnych było 12
- oddanych głosów ważnych 12
- za wszczęciem przewodu i wyznaczeniem promotora 12
- głosów przeciwnych 0
- głosów wstrzymujących się 0

Quorum głosujących w chwili podejmowania uchwały było zachowane.

Uchwały nr 4/II/2017/2018 Rady Wydziału Instrumentalnego Akademii Muzycznej im. I.J. Paderewskiego w Poznaniu z dnia 23 października 2017 roku w sprawie wyznaczenia recenzenta pracy doktorskiej w przewodzie doktorskim w dziedzinie sztuk muzycznych w dyscyplinie artystycznej instrumentalistyka **Pana mgr. Filipa Presseisena**.

- liczba uprawnionych członków Rady Wydziału 20
- na posiedzeniu obecnych było 12
- oddanych głosów ważnych 12
- za wyznaczeniem recenzenta 12
- głosów przeciwnych 0
- głosów wstrzymujących się 0

Quorum głosujących w chwili podejmowania uchwały zostało zachowane.

Uchwały nr 15/II/2017/2018 Rady Wydziału Instrumentalnego Akademii Muzycznej im. I.J. Paderewskiego w Poznaniu z dnia 19 stycznia 2018 roku w sprawie zmiany tematu pracy doktorskiej w przewodzie doktorskim w dziedzinie sztuk muzycznych w dyscyplinie artystycznej instrumentalistyka **Pana mgr. Filipa Presseisena.**

- liczba uprawnionych członków Rady Wydziału 21
- na posiedzeniu obecnych było 11
- oddanych głosów ważnych 11
- za zmianą tematu pracy doktorskiej oddano 12
- głosów przeciwnych 0
- głosów wstrzymujących 0

Quorum głosujących w chwili podejmowania uchwały zostało zachowane.

W świetle art. 11, 12, 13, 14 Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595 ze zmianami Dz. U. z dnia 27. 07. 2005 roku Nr 164, poz. 1365 z dnia 17. 08. 2005 roku, tekst jednolity art. 6 ust. 1,3) Rada Wydziału Instrumentalnego posiadała uprawnienia do prowadzenia przewodu doktorskiego na stopień doktora w dziedzinie sztuk muzycznych w dyscyplinie artystycznej instrumentalistyka. Do nadesłanego mi przez przewodniczącego rady pisma sygnowanego datą 27. 10. 2017 roku informującego o wszczęciu przewodu doktorskiego i wyznaczeniu mej osoby recenzentem pracy doktorskiej **Pana mgr Filipa Presseisena nt. *Współczesne metody improwizacji organowej jako środek wykonawczy w akompaniamencie do filmów niemych na przykładzie wybranego dzieła muzyczno-wizualnego,*** została dołączona następująca dokumentacja:

- Dokumentacja doktoranta
- Uchwała Rady Wydziału Instrumentalnego o wszczęciu przewodu doktorskiego
- Uchwała Rady Wydziału Instrumentalnego o wyznaczeniu recenzentem pracy doktorskiej kandydata mej osoby
- Uchwała Rady Wydziału Instrumentalnego o korektę tematu pracy doktorskiej

Złożona przez Doktoranta dokumentacja zawiera: odpis dyplomu ukończenia studiów wyższych stwierdzający posiadanie tytułu zawodowego, kwestionariusz osobowy z trwałym zdjęciem, uwierzytelniony odpis dowodu osobistego, propozycję tematu i koncepcję pracy doktorskiej wraz z propozycją dzieła artystycznego, propozycję promotora, dyscypliny podstawowej, dodatkowej i języka obcego, opinie oraz wykaz nagród uzyskanych za działalność twórczą i artystyczną. W dalszej części dokumentacja zawiera opis i wykaz dorobku twórczego i artystycznego oraz zapis dzieł wraz z dokumentacją ich publicznej prezentacji.

Podstawowe dane o Kandydacie

Filip Presseisen urodził się w Ukończył z wyróżnieniem Liceum Muzyczne im. F. Nowowiejskiego w Szczecinie w klasie mgr Małgorzaty Klórek w 2004 roku. Następnie podjął studia na Uniwersytecie Muzycznym Fryderyka Chopina w klasie organów prof. Andrzeja Chorościńskiego i mgr Bartosza Jakubczaka. W trakcie studiów w ramach programu Erasmus-Socrates studiował w klasie prof. Franza Danksagmüllera w Hochschule für Musik w Lubece. Po ukończeniu z wyróżnieniem warszawskiej uczelni w 2009 roku odbył półroczną praktykę organmistrzowską w warsztacie Kristiana Wegscheidera

w Dreźnie oraz zakładzie braci Torkildsen w Norwegii. Następnie studiował jako stypendysta bawarskiego programu BAYHOST w klasie organów prof. dr h. c. Christopha Bosserta w Hochschule für Musik w Würzburgu, którą ukończył w 2013 roku. Filip Presseisen brał udział w kursach mistrzowskich prowadzonych przez następujących profesorów: Wolfgang Zerer, Michael Radulescu, Peter van Dijk, Harald Vogel, Martin Sander, Rudolf Mayer, László Fassang oraz Andrés Cea Galán. Wziął też udział w kursach improwizacji organowej prowadzonych przez prof. Wolfganga Seifena oraz Dirika Börnera. Od 2014 roku jest członkiem Baltisches Orgel Centrum w Stralsundzie, Archidiecezjalnej Komisji Muzyki Kościelnej w Krakowie, Polskiego Towarzystwa Bachowskiego oraz międzynarodowej grupy Bach-Societät z siedzibą w Rehweiler. Regularnie koncertuje w kraju i za granicą. Ma w swoim dorobku koncerty w następujących krajach europejskich: Polska, Niemcy, Włochy, Szwajcaria, Czechy, Węgry, Norwegia, Litwa. Jako improwizator wykonuje muzykę do filmów niemych oraz współpracuje od 2014 roku z zespołami: Flores Rosanum oraz Kantorei Sankt Barbara w Krakowie. W roku 2015 zdobył I nagrodę na Międzynarodowym Konkursie Improwizacji „Internationaler Kinoorgel-Wettbewerb im Babylon” w Berlinie, a w roku 2016 został laureatem Międzynarodowego Konkursu Organowego ION w Norymberdze otrzymując nagrodę specjalną Antalffy-Preis za najlepszą interpretację utworów na organach historycznych. W roku 2017 był członkiem jury na konkursie improwizacji kinowej w Berlinie.

Filip Presseisen ma w swoim repertuarze literaturę organową zróżnicowaną pod względem stylistycznym i formalnym, obejmującą szeroki okres od renesansu do współczesności. W programach koncertów organowych znalazły się również wielkie solowe formy - arcydzieła muzyczne najwybitniejszych kompozytorów takich jak: D. Buxtehude, J. S. Bach, F. Mendelssohn-Bartholdy, J. Brahms, M. Reger, J. Reubke, C. Franck, F. Liszt. Doktorant ma na swoim koncie publikacje artykułów w dwutygodniku *Ruch muzyczny* oraz czasopiśmie Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie *Pro Musica Sacra*. Jako prelegent wygłaszał wielokrotnie wykłady na konferencjach naukowych poświęconych tematyce organologicznej oraz interpretacyjnej. Dokonał nagrań dwóch płyt CD wydanych przez wytwórnię DUX oraz Ars Sonore.

Ocena pracy doktorskiej

Praca doktorska Pana Filipa Presseisena pt. *Współczesne metody improwizacji organowej jako środek wykonawczy w akompaniamencie do filmów niemych na przykładzie wybranego dzieła muzyczno-wizualnego* przedstawia się w formie dwuczęściowej. Część pierwsza jest materiałem audiowizualnym w formacie DVD, który stanowi dokumentację improwizacji organowej do filmu niemego *Metropolis* w reżyserii Fritza Langa z 1927 roku. Na część drugą składa się opis dzieła artystycznego.

Dzieło artystyczne w formie zapisu elektronicznego (płyta DVD) zawiera autorską improwizację organową do filmu niemego *Metropolis* w reżyserii Fritza Langa z 1927 roku. Czas trwania prezentacji wynosi 58:35. Materiał audio został zrealizowany 6 sierpnia 2018 roku w Kościele Jezusowym w Cieszynie na romantycznych organach firmy Sauer z 1923 roku.

Zarejestrowana improwizowana muzyka organowa autorstwa Filipa Presseisena, jest autorską wizją warstwy dźwiękowej, która współtworzy przebieg akcji filmu *Metropolis*. Doktorant wykorzystał, podczas spontanicznego tworzenia muzyki, różnorodne środki kompozytorskie, utrzymując w ogólnym zarysie koncepcję stylistyki romantycznej. Niemniej jednak tkanka muzyczna dostosowana została wielokrotnie do wymogów filmowych i w kilku przypadkach styl wybranych odcinków muzycznych dotykał epoki baroku lub szeroko rozumianego wieku dwudziestego. Dynamiczna narracja muzyczna, spójna z wydarzeniami na ekranie, zmieniała swoje oblicze w ramach koncepcji kolażu. Autor zastosował w wielu

przypadkach płynne przejścia od tonalności do sonorystyki, co potwierdza koncepcję twórczą, zawartą w tytule rozprawy doktorskiej. Artysta wykorzystał możliwości romantycznych organów Kościoła Jezusowego w Cieszynie stosując kontrasty dynamiki i barwy. Romantyczna natura instrumentu pozostaje zgodna z romantyczną koncepcją stylistyczną, która przeważa w improwizacji doktoranta. Muzyka autorstwa Filipa Presseisena świadczy niewątpliwie o dużej wrażliwości artysty na sztukę w kontekście działań interdyscyplinarnych. Jako organista improwizujący muzykę filmową jest świadomy i odpowiedzialny za prowadzenie akcji muzycznej. Cechuje go szybkość reakcji na sceny filmowe i szeroki wachlarz możliwości wykonawczych. Odbiór filmu *Metropolis* z dołączonym improwizowanym akompaniamentem pozostaje zdeterminowany przez narrację muzyczną – autorską propozycję doktoranta. Współczesne spojrzenie na historyczny materiał filmowy jest w tym przypadku niezwykle interesujące.

Opis dzieła artystycznego został skonstruowany w oparciu o układ trzech rozdziałów. Pierwszy dotyczy kina niemego i akompaniamentu muzycznego do filmów, drugi obejmuje charakterystykę organów piszczałkowych jako instrumentu wykorzystywanego w kinie niemym do realizacji akompaniamentów, trzeci zaś odnosi się bezpośrednio do współczesnych metod improwizacji organowej i ich wykorzystania w procesie tworzenia muzyki do wybranego fragmentu filmu niemego *Metropolis*.

W rozdziale pierwszym autor przedstawia w zarysie i z zachowaniem chronologicznego porządku, rozwój kina niemego, historię postępu technicznego w zakresie rodzącej się kinematografii oraz etapy doskonalenia urządzeń rejestrujących i odtwarzających obraz ruchomy. W dalszej części poświęca uwagę historii kina niemego w Niemczech, tendencjom artystycznym i jego znaczeniu w kategoriach politycznych, w tym propagandowych. Autor charakteryzuje kinematografię niemiecką wyróżniając dwa okresy: wilhelmiński i weimarski. Zwraca uwagę na intensyfikację rozwoju niemieckiej techniki filmowej, powstawanie koncertów i nowoczesnych laboratoriów pracujących w głównej mierze dla potrzeb politycznych oraz wykorzystywania kina jako specyficznej i skutecznej broni w walce z kontrpropagandą. W charakterystyce rozwoju kina niemieckiego pojawia się nurt artystyczny, określany terminem ekspresjonizm, skierowany do elitarnego, wymagającego i wrażliwego odbiorcy.

W rozdziale poświęconym ewolucji kina niemego odnajdujemy charakterystykę postaci Fritza Langa – autora filmu niemego *Metropolis*, oraz najważniejsze fakty z życia osobistego i drogi artystycznej reżysera. Autor analizuje proces powstawania filmu *Metropolis* zwracając szczególną uwagę na ważne literackie inspiracje. Sporządzony przez doktoranta opis procesu powstawania filmu *Metropolis* zawiera wiele interesujących informacji dotyczących obsady aktorskiej, twórców rzeźb, efektów specjalnych i operatorów kamer. Autor charakteryzuje pracę na planie w oparciu o cytaty reżysera, podkreślając determinację Langa do pełnego zrealizowania wizji artystycznej. W dalszej części dowiadujemy się o burzliwych losach wchodzącego na ekrany kin filmu *Metropolis*, który został negatywnie odebrany przez widzów, źle przyjęty przez ówczesną krytykę i poniósł finansową katastrofę. Autor podkreśla, iż film *Metropolis* został doceniony wiele lat po premierze i jest współcześnie uznawany za przykład filmu o dużym znaczeniu dla rozwoju światowego kina, m. in. dzięki nowatorstwu technologicznemu i efektom specjalnym.

Rozdział pierwszy obejmuje w części końcowej problematykę udźwiękowania filmów niemych. Tekst dostarcza informacji na temat praktyki wykonawstwa muzyki klasycznej adoptowanej dla potrzeb ekranu oraz muzyki specjalnie komponowanej do poszczególnych scen filmowych. Doktorant podaje przykłady konkretnych zastosowań poszczególnych utworów lub ich fragmentów do wybranych scen w filmie. Zwraca uwagę na istnienie i powszechne wykorzystywanie katalogów utworów użytkowych, dedykowanych do

zdefiniowanych nastrojów i typów emocji. Przytacza nazwy najważniejszych zbiorów utworów do zastosowania podczas projekcji filmowych przez taperów i organistów. Dowiadujemy się również o rozwoju muzyki filmowej wykonywanej przez zróżnicowane pod względem obsady orkiestry instrumentalistów, przy wspomagającej roli organów. Znajduje się tu również opis praktyki wykonawczej organisty, realizującego improwizowaną warstwę dźwiękową do filmu niemego. Autor podkreśla znaczenie sztuki improwizacji, kreatywnego rejestrowania, wycucia dynamiki i umiejętności operowania podczas gry motywami przewodnimi.

Rozdział drugi dotyczy organów piszczałkowych jako narzędzia do wykorzystania w tworzeniu muzyki podczas emisji filmów niemych. Występuje tu interesujący opis kluczowych faktów z historii rozwoju budownictwa organowego dostosowanego do potrzeb kinematografii. Autor wyróżnia kluczową postać organmistrza, wynalazcy i wizjonera – Roberta Hope-Jonesa oraz najważniejszą fabrykę instrumentów *Wurlitzer* tworzącą organy *Mighty-Wurlitzer*. Tekst zawiera również opis działania nowatorskiej traktury elektromagnetycznej stosowanej przez *Hope-Jones Electric Organ Company of Birkenhead* oraz analizę cech konstrukcyjnych i struktury brzmieniowej budowanych ówczesznie instrumentów. Doktorant podaje przykłady nowatorskich konstrukcji organów oraz szeroko zakrojonych przebudów istniejących instrumentów, m. in. organów katedralnych w Worcester. Podkreśla fakt zastosowania nietypowych konstrukcji głosów językowych i labialnych, który wynikał z chęci poszukiwania przez firmy organmistrzowskie nowego brzmienia. W dalszej części autor poświęca uwagę historii powstania i działalności firmy *Hope Jones & Harrison*. Analizuje zasady funkcjonowania nowoczesnego wyposażenia instrumentów, między innymi urządzeń typu: *double touch*, *pizzicato touch* oraz budowę registrów o zmodernizowanej budowie (*tibia*). Organmistrzowski opis cech charakterystycznych organów *Wurlitzer-Hope-Jones-Unit-Orchestra* zawiera precyzyjne informacje dotyczące konstrukcji instrumentu, w tym: zasadę funkcjonowania wiatrownicy typu *multipleks (unit-chest)*, zakres ciśnień roboczych, przykłady urządzeń pomocniczych i włączników zbiorowych (m. in.: automat pedału, *Foundation*, *String*, *Woodwind*, *Brass*, *crescendo*) oraz głosy o specyficznych cechach konstrukcyjnych (*Tibia profunda*, *Tibia plena*). Autor podaje w tabelach przykłady dyspozycji instrumentów, m. in.: organów firmy *Hope-Jones* z 1887 roku w kościele św. Jana w Birkenhead, z 1886 roku w katedrze w Worcester, z 1908 roku w katedrze św. Pawła w Buffalo oraz organów firmy *Wurlitzer* opus 2218 z 1937 roku w Genewie po translokacji z Londynu w 1982 roku. W dalszej części rozdziału autor podaje genezę organów teatralnych zwracając szczególną uwagę na możliwości takiego instrumentu. Wymienia i opisuje detale konstrukcyjne, możliwości techniczne, systemy zasilania wiatrownic, urządzenia akustyczne i substytuty instrumentów akustycznych, takie jak: imitacja fortepianu, harfy, dzwonków, ksylofonu, ale również efekt burzy, błyskawic, deszczu, klaksonu samochodowego, syreny okrętowej, końskiego galopu. Wskazuje na celowość stosowania w organach piszczałkowych efektów akustycznych służących tworzeniu warstwy dźwiękowej do filmów niemych. W części końcowej rozdziału drugiego znajdują się wykaz pięciu najważniejszych podręczników do nauki improwizacji muzycznej wykorzystywanej w kinematografii.

W rozdziale trzecim autor uzasadnia wybór instrumentu, który wykorzystał do realizacji nagrania. Doktorant określił precyzyjnie niezbędne do zrealizowania dzieła artystycznego warunki, które powinien spełnić instrument. Dotyczą one takich parametrów jak: rok powstania organów, substancja zabytkowa, proveniencja brzmieniowa, wielkość i wszechstronność instrumentu w odniesieniu do brzmienia oraz traktura gry pozbawiona efektu opóźnienia. Autor utrzymuje, iż organy Kościoła Jezusowego w Cieszynie spełniają powyższe wymagania. Instrument firmy Sauer zainstalowany w ewangelickiej cieszyńskiej świątyni wyposażony jest w pneumatyczno-rurkową trakturę gry oraz registratury. System pneumatyczny obejmuje szafę organową oraz wolnostojący stół gry, co oznacza relatywnie długą drogę tonowej traktury pneumatycznej. W tej sytuacji trudno przyznać, że instrument nie wykazuje latencji w działaniu

traktury. Jest to jednak parametr odczuwany przez każdego wykonawcę indywidualnie. Można więc uznać, iż pneumatyczna natura cieszyńskich organów nie ograniczała kreatywności młodego artysty. Rozdział trzeci zawiera zarys historii instrumentów Kościoła Jezusowego, dyspozycje oraz komentarz dotyczący stylistyki brzmienia. Analiza instrumentów przedstawiona przez doktoranta została zrealizowana przy zastosowaniu współczesnych metod badawczych i utrzymaniu standardów obowiązujących w ramach prowadzenia czynności dokumentacyjnych i inwentaryzacyjnych organów piszczałkowych. Pokażną część rozdziału trzeciego opisu dzieła artystycznego zajmuje chronologiczna analiza improwizowanego akompaniamentu do fragmentu filmu *Metropolis*. Przedstawiony materiał charakteryzuje się spójnością elementów filmowych z elementami muzycznymi. Został on sporządzony z dużą starannością oraz dbałością o detal. Odnajdujemy tu logiczną korelację stosowania wybranych środków wyrazu z przebiegiem akcji na ekranie. W opisie wykorzystanych środków wykonawczych autor zastosował formę tabeli, w której przedstawia chronologiczny porządek scen i improwizowanych struktur, które analizuje w odniesieniu do elementów, takich jak: motywy, figury, metrum, rytm, agogika, dynamika, artykulacja, harmonia, faktura oraz efekty brzmieniowe.

Opis dzieła artystycznego zawiera rozbudowaną bibliografię (114 pozycji). Są to prace w języku angielskim (63), niemieckim (23), francuskim (3) oraz w języku polskim (25). Autor zamieścił streszczenie opisu dzieła artystycznego w języku polskim i angielskim. Praca zawiera również alfabetyczny indeks nazwisk.

Konkluzja

Praca doktorska Filipa Presseisena pt. *Współczesne metody improwizacji organowej jako środek wykonawczy w akompaniamencie do filmów niemych na przykładzie wybranego dzieła muzyczno-wizualnego* stanowi oryginalne spojrzenie doktoranta na sztukę improwizacji organowej w kontekście tworzenia akompaniamentów do filmów niemych. Jego działania artystyczne zarejestrowane na płycie DVD świadczą o bardzo dobrym przygotowaniu artysty jako instrumentalisty oraz dużym potencjale twórczym w odniesieniu do sztuki improwizacji. Pan Filip Presseisen prezentuje poziom wykonawczy uprawniający go do prowadzenia samodzielnej, odpowiedzialnej działalności artystycznej. Praca doktorska w części opisowej świadczy o predyspozycjach naukowych jej autora. Stwierdzam, iż dzieło artystyczne wraz z opisem spełnia wymagania art. 13 ust. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku.

Wnioskuje o przyjęcie pracy doktorskiej i dopuszczenie je do publicznej obrony.

